

מחנה ההשמדה בסוביבור

עדותו של בריש פרייברג.

הערות נרשמה ע"י הועדה ההיסטורית בפולין, נססרה לדפוס על-ידי א. ירושלמי ונתפרסמה בעתון הפליטים היהודים שהגיעו לאוטלנה "בדרך" (באידית), מילאנו, גליונות 10-12, דצמבר 1945.

בין מחנות המוות תופסת סוביבור מקום חשוב. במחנות אחרים היה אחוז מסויים של הכלואים נשלח למחנות עבודה, לעומת זה היה המחנה בסוביבור מחנה מוות גרידה. כל אלה שהובאו למחנה זה, לא יצאו כבר ממנו. הרוב המכריע הורעל בגאזים מיד לאחר הבאתו למחנה. נשארו רק כמה מאות כלואים, שהיו נחוצים לתליינים לעבודה במחנה — בעלי מלאכה לשם סידור ושיכלול המיתקנים לגרימת מוות, עוזרים, שעבדו בהכנות לקראת הרצח, ועובדים, שעסקו בסידור הבגדים, שנשארו מההרוגים.

סוביבור היה אחד ממחנות המוות הראשונים, לכן לא הגיע למדרגה הגבוהה ביותר של הטכניקה, כמו אושווינצ'ים ואחרים. חסרה בו המלה האחרונה של הטכניקה להשמדה — המשרפה. פרט לזאת היה הכל מסודר במחנה זה בשיטתיות שלמה. הכל היה מחושב בדיוק ובפרוטרוט ולקרבות אסור היה לדעת על דרכם האחרונה עד שהגיעו לסף המוות.

מעל לשער של המחנה בסוביבור היתה כתובת: "זאנדער-קאמאנדא יודענאיבערזידלונגס-לאגער" (פלוגה מיוחדת מחנה להעברת יהודים). את הקרבות היו מביאים לכיכר, במקום שהאוברשארפירר מיכעל היה נואם לפניהם והיה מבטיח, שאם יעבדו, יהיה מצבם טוב. מהכיכר היו מובילים אותם לבית-המרחץ ומוציאים אותם למוות.

גם את הדרך עברו לפי תכנית מוכנה מראש. ההכנות למוות נעשו לפי סדר. הקרבות חייבים היו לעבור שלושה צריפים: בראשון לחלוץ את הנעליים, בשני לפשוט את הבגדים, ובשלישי, שאליו נכנסו כבר עירומים, היו גוזזים את שערותיהם עובדים יהודיים. הגזיזה נמשכה שתי דקות, הגוזז, שהיה מחוייב להספיק במשך זמן קצר לגזוז כאלף אנשים, היה יותר מורט מאשר גוזז. הגזיזה פגעה קשה ביותר בנשים, כי היו גוזזים לא רק את שערות הראש, אלא

את כל המקומות המכוסים שער. הגזיזה היתה חלק מתכנית העינורים של הקרבנות.

מהצריף השלישי היו כבר האומללים נכנסים לתא-מוות מעל לדלת של התא היה ציור של מגן-דוד אדום עם זר-ענפים סביבו. התא בעצמו, שהיה נסגר באופן הרמטי בדלת ברזל, היה חדר-רחצה רגיל — מקלחות, אפילו אור היה זורח מהתקרה, אבל מהמקלחות נזל גז כלורי כבד והחלזן בגג נעשה בשביל האוברשארפירר גצינר, שיוכל לראות במשך כל 15-20 דקות את גסיסת אלף הקרבנות, שהיו נדחקים לתוך תא-הגאזים.

גז כלורי ולא ציקלון כמו במיידאנק ובאשוונצ'ים, 15-20 דקה ולא 2-5 דקות התעוותו הקרבנות ביסורי מוות, עד שבא המוות לגאול אותם!

כדאי לציין איך התנהגו הקרבנות בדרכם האחרונה.

לרבים מהם, ביחוד ליהודי גרמניה, צ'כיה, הולנד ולכל יהודי מצרב אירופה לא היה שום מושג ממצבם האיום. היו מקרים, שה-אורחים היו מקבלים בתודה את הבטחות הרמאים הנאצים. הם היו מתפכחים רק בשעה שהיו נכנסים לצריף השלישי, כאן היו מוחים נגד ה"קרנטינה" הברברית, שהוכנסו אליה. הם לא היו מספיקים להסתכל סביבם.

היו קרבנות כאלה, שהיו כבר כל כך עיפים מכל המחנות ומה-דרך עד שהיו מקבלים בשויון נפש את כל היסורים לפני המוות, הם היו רק שואלים אם זה נמשך זמן רב. לפעמים היו הקרבנות מביעים מחאה, אלה היו ברובם נשים מפולין, מהמחנות ומהגיטאות, ששמה הגיע כבר השם סוביבור. אלה היו מגיבים בשאט נפש ובמחאה על כל דברי הערמומיות של הגרמנים. הם לא רצו לפשוט את בגדיהם, לא נתנו לגזוז את שערם. הם היו קורעים את שטרות הכסף שלהם והיו שוברים את חפצי הערך שלהם. הצריף היה מתמלא קר-עים של שטרות-כסף וניירות ערך ואנשי הס.ס. אחר כך חורקים שן בגלל "הרכוש שהלך לאיבוד". הנשים היו צועקות, מקללות את כל הכנופיה הנאצית ולא היו נותנות להכניס אותן בקלות לתא הגאזים. במקרה כזה היו הנאצים מתחילים לפעול בקתי רובים, מגלבים ואקדוחים והיו מכריחים את הנשים להכנס לתא הגאזים. ועוד זמן רב היתה נשמעת הקריאה: גקמה! גקמה! גקמה! גקמה! גקמה!

כעבור 15-20 דקה היתה נגמרת הטרגדיה של אלף נפש. אז

היתה נפתחת הריצפה של תא המוות וכל הקרבנות היו נופלים למטה, במקום שעובדים יהודיים היו מעבירים את הגופות בעגלות למקום המדורה. כאן היו מניחים את הגופות בערמות ענקיות בנות 4000—5000 גופות, שופכים עליהן חמרי דלק ושורפים. הלהבה הענקית היתה מפיצה אור איום בכל שטח המחנה הגי-הינום של סוביבור...

*

לא רק לאוברשארפיררים הפשוטים ולתליינים האחרים מאנשי ה.ס.ס. היה התענוג ליהנות מיסורי המורעלים בגאזים. אנשים רמי מעלה היו באים לעתים קרובות באוירונים לראות את המחזה הבלתי רגיל של מוות איום של אלף נפש, גברים, נשים וילדים. פעם בא גם הימלר בכבודו ובעצמו עם כל הפמליה שלו. לכבודו השאירו מישלוח של 500 נשים וילדים מביאלי-פודלאסק במחנה, כדי שהאורח החשוב יוכל להיות נוכח בעצמו בזמן ההשמדה בגאזים. למחרת, — העד בריש פרייברג ראה את זאת בעצמו, בגלל זה גר-שוהו מהמקום, — עלה הימלר על הגג והסתכל במשך כל הזמן בה-נאה ביסורים האיזמים של 500 הנשים והילדים היהודיים.

*

לסוביבור היו מביאים גם מישלוחים של שבויים סובייטיים. גם אותם היו משמידים כמו את היהודים.

*

לא כולם מתו מיתה "קלה", רבים סבלו סבל איום עד שהוכנסו לתא הגאזים.

פעם הגיע מישלוח בן 4000 נפש, גברים, נשים וילדים ממיידא-נק, כולם כשלדים בלי סימן של חיים. לפתע נתקלקלה המכונה של בית-המרחץ. הקרבנות הוכרחו לחכות במשך כל הלילה בחוץ בקור עד שיכלו להכנס. בבוקר נשארו במקום ממיספר זה של 4000 נפש מאתיים גופות, בעיקר של נשים. העד בריש פרייברג חייב היה ביחד עם חבריו ב"זונדרקומאנדו" (בפלוגה המיוחדת) לסחוב את הגופות עד המדורה. בדרך קמה אשה אחת "לתחיה", היא התישבה ושאלה אם הדרך עוד רחוקה. באותו רגע ראה אותה אוקרייני, ניגש אליה ורצח אותה בקת הרובה. בין 200 המתים נמצא גם ילד בן שנה וחצי. אוקרייני אחר זרק את הילד לאשפה וגזר אותו באת לגזרים.

פעם הגיע מישלוח של יהודים מגרמניה. הם באו, כמו תמיד, בקרונות-נוסעים יפים, כולם היו לבושים יפה, עם מזוודות חדשות מלאות בגדים. היתה עבודה מרובה בהורדת החפצים. שמונים היו יהודים שב"פלוגה המיוחדת" לא יכלו להספיק להעביר את החפצים למחסנים, לכן צרפו אליהם עוד מאה עוזרים מבין הבאים במישלוח. לאנשי "הפלוגה המיוחדת" נתנו כובעים (הם חבשו את הכובעים במשך שבועיים) והם הלכו מצד שמאל, בה בשעה שהאורחים הלכו מצד ימין. האורחים הוכרחו לשאת משאות כבדים ביותר ולעבור דרך שורה של אנשי ה.ס.ס. ואוקריינים, שעמדו עם "בנות" והכו בלי הפסק. מלבד זאת התעללו באומללים בכל מיני אופנים: שמו שרש-רות על ידיהם, הכריחום ללכת על ארבע, ללעוס חול וכדומה. לבסוף תלו אחדים מהם. אחדים שמו בעצמם קץ לחייהם. את השאר הרגו בירייה כשהם כמעט מתים, כי החיסכון הגרמני לא הרשה לסדר מרחץ לקבוצה כה קטנה של אנשים.

דע ומר ביותר היה גורלם של כמה מאות האנשים שעבדו ב"פ-לוגות המיוחדות" — בעלי מלאכה, עובדים ליד המתים ועובדים במחסנים במיון הבגדים. הם היו מוכרחים לראות יום את המ-חנות האיומים, להיות עדים אלמים ועוזרים של מעניהם. הם לא מתו בבת-אחת, אלא כל הזמן עינתה אותם המחשבה שהנה בא רגעם הא-חרון.

בשבילם היו מלבד תא הגאזים עינויי גיהנום אחרים. את המקום הראשון תופס "בית החולים". כל יום היה איש ה.ס.ס. בוחר לו מ"ה-פלוגה המיוחדת" 3-5 אנשים, היה מכניסם לתוך צריף — בית-חו-לים, שהיה מקושט בתמונות של קדושים, והיה הורג אותם בירייה או מענה אותם בעינויים שונים עד שהוציאו את נשמתם. במשך חודש ימים נשארו ממאתיים וחמשים רק שמונים איש, כל כמה חדשים היה משתנה הרכב "הפלוגה המיוחדת".

בכל פעם היה כל אחד מאנשי "הפלוגה המיוחדת" חושב לו: אולי הגיע תורי?

האנשים עבדו יומם וליל בקור וברעב, אסור היה להם להתעייף, לנוח, או חס וחלילה לחלות, כי אז היו שולחים אותם מיד ל"בית-החולים" או מענים עד שיצאה נשמתם.

14 יום היה בריש פרייברג חולה בטיפוס הבהרות, החום שלו הגיע עד 40 מעלות, אבל לא הפסיק לעבוד אף יום אחד!

הנער המסכן — הוא היה אז בן 15 — אור את כל כחותיו, כדי שיוכל לעמוד על רגליו ושהמשגיחים מאנשי ה.ס.ס. לא ירגישו במחלה. הוא עמד במשך שעות בזמן המיפקדים. פעם הקיא בזמן מיפקד. על שאלת איש ה.ס.ס. ענה לא אל הענין. לאשרו קיבל הלה את דבריו כהלצה ולא נגע בו. פעם קיבל בזמן המחלה 50 מלקות ב"ב-ננת" (מגלב) הגומי. המלקות גרמו לשטף דם, שהשפיע לטובה על מהלך המחלה, כי החום ירד במקצת.

את ההתעללות באומללים קשה לתאר. לסדר היום היתה שייכת "התעמלות", כלומר לרוץ לנפול, לקום, לקפוץ, לזחול, לטפס וכל מיני "תרגילים חפשיים" אחרים. האומללים היו נשארים בלי כחות מהתרגילים האלה.

לסדר היום היתה שייכת גם שירה בזמן ההליכה לעבודה. את שיר הלכת היה מחבר בשביל האסירים האוברשארפירר האידיוטי ווייס.

מפעם לפעם היו עורכים "הצגות". העובדים היהודיים מוכרחים היו להתחפש, ללבוש בגדים משונים, לעשות כל מיני תנועות משונות להנאת אנשי ה.ס.ס. יהודי אחד בן 55 מוכרח היה לזחול במשך כל היום על ארבע, לנבוח ולעשות כל מיני תנועות כמו כלב. גם כלבו האמתי של איש ה.ס.ס. פאול השתחף השתתפות פעילה בהצגות. הכלב הזה, שקראו לו בארי, סידר הצגות של כלב, אבל רוויות דם — הוא היה מתנפל על היהודים, קורע את בגדיהם, נושך וקורע אברים שלמים, ואנשי ה.ס.ס. היו מתפקעים מצחוק.

פעם עבר אחד מאנשי ה.ס.ס. ליד בית-הכסא וראה שני יהודים עושים את צרכיהם. הוא ראה שבמקום היה מלוכלך. יהודים אלה, אם כי הם לא לכלכו, הוכרחו לאכול את הצואה.

האסירים שבמחנה היו בדרך כלל רעבים, אבל קרה פעם שאיש ה.ס.ס. הכריח ילד קטן מ"הפלוגה המיוחדת" לאכול: 30 ביצים, קילו אחד נקניק וסיר שומן.

פעם הוכרחו כל היהודים, שנמצאו במקום עבודה אחד, לשתות את כל הנוזלים, שהיו בצריף. היו שם הרבה מינים של נוזלים: ספירט שנועד להדלקה, שמן קיק, ספירט, מי קולון, תרופות שונות. את כל הנוזלים האלה ביחד הוכרחו האנשים לשתות בבת-אחד. היי-הודים הקיאו, אבל מוכרחים היו לשתות עד הסוף...

פעם עבדו יהודים בניקוי צריף. האוברשארפירר פאול ראה

ליד קצה הגג מטריה. היהודים הוכרחו לטפס בידיים למעלה, להת-
קרב למטריה ואח"כ לרדת, מי שנפל ושבר את צלעותיו, קיבל עונש
50 מלקות ומוכרח היה אח"כ לעשות שוב את התרגיל הזה.

ביום בהיר אחד ראה פאול בצריף עכבר. הוטל על היהודים
לתפוס עכברים מיספר, אח"כ קשרו לכל אחד את המכנסים למטה
והכניסו לתוכם את העכברים: החיות המזוהמות התרוצצו על הגוף
וכל אחד חייב היה לעמוד דום...

על כל חטא, אפילו הקטן ביותר, הטילו עונש מוות, אבל לא
מוות רגיל, אלא מיתה משונה.

על הכנסת מזון למחנה כרת איש הס.ס. לצדיק וגמאן מטורובין
את אזניו והכה אותו במקל עד שהוציא את נשמתו. את אביו הרגו
לפני כן בירייה לעיניו.

איך השפיעו חיים כאלה על הרוח והמוסר של האומללים? היו
מקרים שונים. היו מקרים של ירידה מוסרית. היו מלשינים. אולם
היו מקרים רבים של אומץ לב, נאמנות לחברים ומסירות נפש.

רבים נפלו ברוחם ולא חשבו על אפשרות של שיחרור, הם
רצו להמשיך ולהתקיים עד שיונף עליהם הגרזן. אולם חלק גדול
עשה מאמצים כבירים לצאת מהגיהנום. שום ענשים, שום הוצאות
אנשים בהמון להורג לא עצרו אותם.

פעם הגיע מישלוח של יהודים מהולאנד. בתוכם היה רב-חובל.
הוא לא רצה להשלים עם גורלו ואירגן נסיון של בריחה. נתחברו
אליו יהודים רבים מפולין. את הניסיון גילה האוברשארפירר פרנץ.
את רב-החובל ועוד 70 איש מהצריף שלו לקחו "לחקירה". עינו
אותם בכל מיני עינויים, לקחו אותם אל "הקורה" — מה פירוש
הדבר אין בדיש פרייברג יודע, אבל על "הקורה" דברו במחנה בפ-
חד, שברו לאנשים את עצמותיהם, אבל הם לא גילו מי מיתר הצרי-
פים היה בין עוזריהם. היהודי מהולאנד ביחד עם כל 70 האיש הוצאו
להורג.

כעבור זמן קצר ברחו מהמחנה שני גברים ואשה אחת. אוק-
רייני אחד, שעזר להם, ברח גם הוא. כעונש הרגו אנשי הס.ס. בירייה
150 איש מאותו הצריף.

למרות זאת אורגן שוב ניסיון לברוח. נחפרה מנהרה מהצריפים
עד קצה המחנה. החופרים חפרו יום-יום במשך שבועיים. את העפר

הוציאו בכיסיהם. הם הגיעו כבר עד הגדר. אז הלשין "המפקד" היי-
הודי, כך נקרא שם הממונה על הצריף, מאתיים איש מהצריף הזה
נורו.

אח"כ הציע יוסף פלץ, שהשתתף בניסיון הראשון עם היהודי
מהולאנד, לארגן מרד. בעלי המלאכות שבצריף שלו לא הסכימו
לתכנית, כי הם היו אחוזי פחד. אז ברחו יוסף פלץ ביחד עם חברו
מהרובישוב. הפעם הענישו הגרמנים "במתינות", רק עשרה אנשים
נורו מצריף זה.

הבריחה הצליחה, אבל אח"כ הרגו אותו הפולנים "הלבנים".
משה טויבר הציע לשלח את כל המחנה באש, להרוג את אנשי
המשמר ולברוח. בעלי המלאכה היהודיים לא קיבלו את ההצעה, מפני
שהם רצו לחיות את השבועות המעטים שנותרו להם "בשקט".
אז ניסה משה "המפקד" להתארגן ביחד עם 20 איש ולברוח.
יהודי מגרמניה הלשין עליהם. משה "המפקד" ביחד עם עוד חמשה
יהודים נורו.

היו אח"כ עוד נסיונות. קבוצה בת 40 איש, בתוכם 20 יהודים
מהולאנד ו-20 מפולין, עבדה בהכנת עצים ביער מחוץ למחנה. ביי-
ניהם היה יוסף קופ מאיזביז'. הוא מציע לברוח. יוסף קופ הולך
ביחד עם שלמה פודכלייבניק לשאוב מים בשביל הקבוצה, מלווה
אותם אוקרייני עם אקדוח, יוסף קופ סילק כבר פעם שני גרמנים.
הוא מוריד גרזן על ראש האוקרייני ומתיו לו את ראשו, נוטל את
האקדוח ובורח יחד עם שלמה פודכלייבניק היערה. בינתיים מתכים
להם המשמר והיהודים. מכיון שהם שוהים זמן רב, הולך המשמר
לראות מה קרה אתם ומוצאים את האוקרייני ההרוג. היהודים מביי-
נים, שהם ישלמו בעד זה בדמם. אז קרא יהודי פולני אחד אל כל
הקבוצה: אני ארוץ ימינה, המשמר יירה בי, השתמשו בהזדמנות ורו-
צו שמאלה.

מאז לא נתנו יותר ליהודי פולין לצאת מהמחנה. השמירה חוז-
קה, התיל חושמל. נאסר על האסירים שבמחנה להחזיק אצלם כלים
חדים, גם סכיני גילוח.

למרות כל אמצעי הזהירות הוכנה התקוממות אחרונה ונמרצה.
800 איש השתתפו בה. במשך שבועיים השחיו בעלי המלאכה גר-
זנים וסכינים. בראש הארגון עמד לייטננט רוסי שבוי. הוא בא למ-
חנה ביום ה-1 באוקטובר 1943. על ההתקוממות ידעו פולנים אחדים

וצרפתי אחד. בין המשתתפים היו מפקדי צריפים אחדים. ביום המ-
 יועד, בשעה 4 אחה"צ צריך היה להתחיל המרד.
 האונטרשארפירר נוימאן נכנס אל החייטים למדוד את מעילו. מו-
 שיבים אותו בכבוד רב בכורסה וכשהוא יושב — הוא מקבל בגרון
 מכה בראש והוא נשאר במקום. באותו זמן נמצא האונטרשארפירר
 גרשיץ אצל הסנדלרים. גם סופו דומה וכך גם כל אחד מאנשי הס.ס.
 הנכנס אל צריפי היהודים, מסלקים אותו בשקט ומהר. מוסר הדברים
 האלה, העד בריש פרייברג רץ מצריף לצריף להודיע על ההתקוממות.
 המתקוממים הולכים אל מחסן הנשק. בדרך הם נכנסים אל השאר-
 פירר בקמאן. הוא תופס מהו המצב ואוחז בנשק, אבל המתקוממים
 מחניקים אותו בידיהם. הם אינם רוצים עדיין להשתמש בנשק חם,
 כי אינם רוצים להקים רעש. ששת המתחילים, ביניהם העד, הולכים
 להם כאלו חזרו מעבודה והם שרים כנהוג את שיר הלכת, בהסתירם
 את ידיהם המכוסות דם. לקראתם נוסע ובא אחד מהמשגיחים, שמו
 חל, והוא שואל: מה חדש? אולם הם גוזרים אותו בגרזנים לגזרים.
 אח"כ נכנסים כולם למחסן הנשק, הורגים את שני השומרים הגרמ-
 ניים ולוקחים נשק.

קם רעש: 300 גרמנים לפי מוצאם ואוקריינים ועוד 150 אוקריינים
 מהצריף ה-17 החיצוני רודפים אחרי המתקוממים, אולם אלה נמ-
 צאים כבר מעל לגדר-התיל. המוקשים מסביב לגדר-התיל מתפוצ-
 צים, מכונות הירייה יורות, רבים מהמתקוממים נופלים. עשרים
 וארבעה, ביניהם העד בריש פרייברג, בורחים.

עדותו של ליאון פלדהנדלר

5. פלדהנדלר נולד בשנת 1910 בזילסקייבקה. היה ממארגני המרד
 בסחנה סוביבור. עדות זו וכן גם העדות הבאה, שבה נמסרו פרטים
 על המרד, נתפרסמו בקובץ התעודות של הוערה ההיסטורית המרכזית
 של יהודי פולין, כרך א', לורן 1946.

פלוגת השרות של בית-הנתיבות, בת 21 איש, לבושי מדים וכוב-
 עים מיוחדים כחולים-כהים, עם האותיות B K (Bahnhofskommando)
 רקומות על זרועם — הקבילה את פניהם בלשון אידית. לא היכו.

באטיות יצאו מתוך הקרונות, לאחר שנצטוו להשאיר בהם את כל המטען. נתברר, שרגליהם עמדו בשערי המחנה בסוביבור. מסילת-הברזל הגיעה כמעט עד לשער. הוליכו אותם ברחוב מוקף תיל דוק-רני ומוסווה בקרשי-עץ. תוך כדי הליכה חזרו ומצאו את הנפשות הקרובות ביותר, בני משפחה מכרים.

בשער עמד איש-הגיסטאפו-צרבר השומר על הכניסה לממ-לכת-המות. "הנשים ימינה, הגברים שמאלה" נפלה פקודה קצרה, וכמהופנטים, אדישים והמומים הסתדרו בשתי קבוצות. הילדים הת-יצבו על-יד האמהות. במשלוח זה היו כ-6000 איש. משני צדי המגרש עמדו סככות-עץ, ומתחתן הסתדרו. לעיניהם השתרע מגרש עצום (שתפס, כפי שנתברר אחר-כך, 5-6 ק"מ מרובעים), מוקף מסביב תיל דוקרני. הם היו במלכודת ללא מוצא. הכל הרגישו, שאלה הם הרג-עים האחרונים. אנשי הגיסטאפו התרוצצו מסביב, המטירו פקודות מלפנים ומאחור, כאילו נתכוונו להשביע את עיניהם במראה הקרב-נות. הם חיפשו חייטים, סנדלרים ובעלי-מקצוע אחרים. חיפשו גב-רים בריאים וחזקים. מתוך המשלוח בחרו כ-52 אנשים לעבודה. כה מרובה היתה האדישות הכללית, כה בטוחים היו הכל שעוד רגע קט הם צפויים למוות, עד שאיש לא הציע את עצמו לעבודה. מר פלד-הנדלר השגיח לפתע-פתאום בנגר מכר, ליבסטר שמו, שנלקח עוד בחודש מאי 1942. ופתאום חלפה במוחו מחשבה במהירות-הברק, ובכן עוד חיים! האנשים בסוביבור חיים! אין זה "מחנה-השמדה" מוחלט. והוא הציע את עצמו לעבודה. 52 ה"נבחרים" לעבודה הלכו לבית-המרחץ. פתאום הגיעו עליהם מרחוק צעקות איומות. הם ראו נשים ערומות רצות על פני השדה. כך נכנסו לתוך החיים של "מחנה המוות".

בסוביבור היו 172 פועלים יהודים. הם עבדו במיון הבגדים של המומתים. סידוץ לפי ההוראות של אהבת-הסדר הגרמנית: בגדי-גברים לחוד, בגדי-נשים לחוד. מצוים היו לחפש כסף. לאט-לאט התחילו מבינים היכן הם נמצאים ואחדים התיפחו בבכי. על חטא זה ענש המשמר האוקראיני ב-25 מלקות. כל מי ששאל על שום מה הוא מוכה, קיבל 25 מלקות מחדש.

ב-5 בערב נערך מיפקד. אחר-כך הלכו לצריפים. המחנה היה מורכב משלושה חלקים: (1) צריפים בשביל הגרמנים ומקום-דיוך מיוחד בשביל הפועלים השחורים היהודים ובעלי-המלאכה היהודים.

2) במרחק 150 מ. מן החלק הראשון נמצאו מחסני המזון והמלבושים ומחסני החפצים יקרי-הערך. 3) כ-300 מ. מכאן היה הקרימטוריום (המשרפה).

הקרימטוריום היה מגודר מסביב. כאן עבדו כ-50 יהודים. המחנה השלישי חי חיים נפרדים. הוא היה מובדל לחלוטין מכל חיי המחנה. הכניסה אליו הייתה אסורה בכל חומר הדין. באמצעות האוקריינים היו רק מגיעות שמועות על המתרחש שם. עובדי-המחנה הקודמים היו בגיל 16 — 20, צעירים מאוד ונבערים. בחרו במיוחד באי נשים כאלה, כדי שיתמצאו פחות. בתקופה הראשונה עדיין לא היה קרימטוריום. לאחר ההרעלה בגאזים היו מטילים את האנשים לתוך קברים, שכבות שכבות; החפירות היו פתוחות ועל הגוויות פיזרו אבקת-כלור. ברם, האדמה ספגה את הגאז, והדם התחיל מפעפע, ריחות מבחילים נישאו על פני כל המחנה, חדרו בכל. המים בסוביבור נעשו באושים. הגרמנים ציוו לנקות את הבאר שלהם. בחורף הורידו לתוך הבאר אסירים ערומים, כדי שינקו אותה. העצים שנחטבו ביער העלו, לאחר שנשרפו, ריח של דם. זה הכריח את הגרמנים להקים קרימטוריום. לקרימטוריום לא הייתה מעשנה. היה זה בור גדול, עליו הייתה קבועה שבכת-ברזל, ומעליה פסי-ברזל. את האנשים היו מטיילים על פני הפסים, והעצמות היו נופלות על פני השבכה. היו מבעיירים אש מלמטה, ועל פני הגוויות שפכו נפט. את העצמות כתתו בפטישים לאפר.

את הקרימטוריום בנו יהודים והם גם עבדו בו. מן התחנה הובילה מסילה צרה מיוחדת ישר למחנה מס' 3. ילדים וחלשים היו מעבירים בקרונות. עסקה בזה פלוגה מיוחדת בת 21 אסירים, Bahnhofskommando. החולים בעלי-המום והילדים פשטו את בגדיהם במחנה השלישי, ומשם העבירו אחר-כך את הבגדים למחנה השני.

היו הבדלים גדולים באופן-ההתייחסות, ברגעי-החיים האחרונים האלה, ליהודים פולניים וליהודי חוץ-לארץ. בפני יהודי פולין היה נואם כרגיל אוברשארפיהרר, שהיה אומר: "כאן מחנה-מעבר לאוקריינה אתם חייבים להתרחץ. תקבלו בגדים חדשים ותמשיכו בנסיעה ברכבת לעבודה". ליהודי צ'כיה היה אומר: "אתם הנכם בני-תרבות — לא תסעו יחד עם יהודי פולין המלוכלכים".

היהודים הצ'כיים מחאו כף. המישלוחים היו מגיעים 2-3 פעמים בשבוע. אם המישלוח היה

קטן, היו מחסלים את הנשים והגברים יחדיו. ברחוב צר, שארכו 300-400 מ', המוליך לבית-המרחץ, עמד טור של אוקריינים וגרמנים ומוטות בידיהם. הם היכו ודחקו אל המרחץ.

בית-המרחץ היה מורכב מ-9 תאים. כושר קיבולו של כל אחד הגיע עד ל-500 איש. בצד היו צריפים מיוחדים בשביל נשים. בצריפים אלה היה Friseurkommando בן 30 איש. כאן גזזו את שער הנשים. עשו זאת יהודים בנוכחותם של גרמנים ואוקראינים. הנשים היהודיות מפולין ידעו את הצפוי להן. לעומת זאת אלה שמחו"ל התחננו, שישאירו להן את שערן. מכאן הוליכה דרך לבית-המרחץ. בית-המרחץ היה מותקן כך, כאילו נועד באמת לרחיצה (ברזים למקלחת, סידורים משוכללים). בתי-המרחץ היו תאי-גאז. בבת אחת היו מרעילים 500 איש. לפעמים היו מכניסים זרם של כלור, ובתמידות היו מנסים גאזים אחרים. מן המחנה השני הובילה מסילה אל המחנה השלישי, — ישר אל הקרימטוריום. כאן עקרה פלוגת-עבודה יהודית את שיני-הזהב, ובדקה את הנשים שמא מוסתר אצלן כסף.

הגברים החזקים ביותר לא יכלו לעמוד בתנאי-העבודה במחנה השלישי יותר מ-6 שבועות. העבודה היתה מביאה לידי טירוף. את מספר העובדים היו איפוא משלימים באנשים מן המחנה השני. יום-יום, בשעת המיפקד, היו בוחרים בקרבנות לעבודה במחנה השלישי. באימה ורעדה היו מחכים לבחירה. המחנה השלישי — היתה זו גסיסה ביסורים ממושכים.

במחנה הראשון עבדו בעלי-מלאכה יהודים בשביל הגרמנים. נגרים, חייטים, סנדלרים. כאן היו להם גם צריפים לשינה. מספר הגרמנים היה 30, האוקריינים — 180. מצבם של בעלי-המלאכה היה טוב מאוד. בסדנאות שלהם היו להם דירות נוחות. את החפצים היו לוקחים מן המישלוחים. האוכל היה משובח, גם הוא גנוב מן המישלוחים. מנת-היום הכילה: $\frac{1}{2}$ ק"ג לחם, מרק, בשר-סוס, פעמים בשבוע דייסה (מן המישלוחים). אנשי-השירות במטבח היו יהודים (4 נשים ו-4 גברים).

העבודה: מ-6 בבוקר עד 12, שעה אחת של הפסקת-הארוחה ואח"כ עד 5. כל העבודה היתה — מיון החפצים. מ-5 עד 10 היה להם פנאי — לבילוי. מרחוק התמר העשן מן הקרימטוריום, הבל היה חדור ריח של דם, ובמחנה מס' 1 בקעו ועלו צלילי מוסיקה יהודית ושיחקו בכלוב מאחורי תיל דוקרני.

הצריפים היו מוקפים תיל דוקרני. באחד מהם התגוררו כ-170 נשים, שהיו עסוקות במיון החפצים. הן באו במגע עם הגברים. היו במחנה אומנים, ממיינים, מחסנאי, גננים, פועלי-יער, פועלים שחורים — המחנה היה מדינה בעלת אספקה עצמית. מוסיקה, ריקודים, נשים — לכל זה היתה מטרה אחת. רצו לה-מית באסירים את הרעיון על השתחררות, רצו להפוך אותם למכשירים קהים, נטולי-מחשבה. את הנוטים למחשבה, את המתוכחים היו מעבירים למחנה השלישי או שהיו מלקים. חוסר-הדאגה היה דבר שבחובה. נטו חסד למאוהבים, הירשו להיפגש עם הנשים, דאגו למישחקים (קלפים, שך).

ליהודים היתה מטרה אחת: *carpe diem*. הם היו פשוט פראים. המחנה היה ביער. פועלי-היער היהודים היו מבראים את היער. הרחיבו את המחנה. מחנה סוביבור שכן בין וולודאבה ובין חלם. תפס 5—6 ק"מ מרובעים והיה מוקף שלוש שורות של תיל דוקרני ות-עלה, שעומקה 3 מ'. ורוחבה — 2½ מ'. בכל 50 מ. עמד מיגדל ובו מישמר אוקרייני. במרכז התנוסס מיגדל גדול, הגבוה מכולם. ליד שער הכניסה היתה כתובת *Sonderkommando*.

ביוני 1943 זרעו מוקשים מסביב לכל המחנה. המישלוחים: ב-8 במרץ 1943 הגיעו שלושה מישלוחים מצרפת בכל שבוע, ביום ו' בבוקר, היו מגיעים 3½ עד 4 אלפים מהולנד. מש-לוחים אלה זכו ליחס מיוחד. הקרונות היו מפואדים, פלוגת בית-הנתיבות היתה עוזרת בהעברת החבילות לצריף מיוחד על-יד הקרו-נות. הצביעות הגיעה עד למדרגה כזו, שהיו נותנים מיספרים מיו-חדים לשם קבלת החבילות בחזרה. על הכיכר עמד שולחן מיוחד. ועליו מכשירי-כתיבה למכתבים. בפקודת הגסטאפו היו כותבים, שנמצאים בוולודאבה, וביקשו תשובה לוולודאבה (גם יהודי פולין הורשו לכתוב לקרוביהם בחו"ל, כמוזן לא לאנגליה או לאמריקה). לפעמים נתקבלו אפילו תשובות. היתה לכך מטרה כפולה: לאחוז את עיני האריים, שגירוש אין פירושו השמדה, ושנית — היתה זו תח-בולה להשיג ידיעות על מקום המצאן של משפחות המגורשים.

אחר-כך חייבים היו לחלוץ את הנעלים. כדי להקל על הסידור — מאחר שזוגות-הנעלים היו מתערבבים, — היה כאן לדקדקנות הגרמנית מקום להתגדר בו. כל אחד קיבל חבל וקשר את נעליו וא-פילו את גרביו. ממועצות-היהודים אשר בהולנד היו שולחים קרונות

מלאים סוכר, גקניק, פירות, יין שימורים וכד'. מישלוחים גדולים הגיעו מווסטרבורג, מחנה-הריכוז בהולנד. כאן נמצא הרב של אמ-שטרדם רוטשילד. את כל התעודות היו שורפים. אחדות היו אפילו חתומות בידי היטלר וכללו ערובה לבטחון אישי.

היו מישלוחים מסלובקיה, גרמניה, צ'כיה, רוסיה וכו'. בחודש יוני 1943 הגיע משלוח מלבוב. היו בו 50 קרונות, 25 מהם עם אסירים חיים ו-25 עם מתים. החיים היו ערומים. בקרונות עם החללים היו הגויות מוטלות סבוכות זו בזו, ללא פצעים, רק נפוחות. את כל עובדי המחנה הכריחו לפרוק את הגופות מן הקרונות ולהטעינן על קרוניות, שתוסענה לקרימטוריום. הצחנה של הגופות לא אפשרה להתקרב אל הקרונות. ואז כפו הגרמנים לכך במכות. מצב הרקבון העיד, שהאנשים הללו לא היו בין החיים זה כשבועיים. הגויות היו רקובות. למחצה. הן התפוררו חלקים, חלקים. מאחדות עוד קלח דם, והעובדים בוססו בדם עד לקרסולים. פתאום השגיחו בקרון הראשון, סמוך לכותל, אשה מתה ועליה שלד חי, אולי כבן 4. האוברשארפיהרר ווייס פנה אז ואמר לספיס-וואגנר (התליין הראשי של המחנה):

„Kuck mal, was für ein herrliches Bild“ (שור, איזו תמונה נהדרת!) הילד נשלח גם כן למחנה השלישי.

העבודה היתה ללא נשוא. סבוכים יחדיו בפירפורי-הגסיסה האחרונים, מעוכים, חנוקים, היוו שלמות בלתי-נפרדת אחת. פתאום — כשמשכו ברגל אחת מהקרון השני, הוציאו אשה חיה. היה זה מר-אה-וועה: מטורפת, כחושה עד להבהיל. בשארית הכרתה תפסה, שלפניה עומדים יהודים והיא פרצה בצעקה: "יהודים, אם כן ני-צלתי". כה חזק הוא יצר החיים. אנשי הגיסטאפו ירו בה והמיתוה. ששה שבועות לאחר מכן באו פעם היהודים מן המחנה השלישי לקחת מזון במחסן הראשי, שבו עבד מוסר דו"ח זה (את המזון שלחו מועצות-היהודים שבחו"ל, שהאמינו — על סמך המכתבים שקיבלו, — כי הם ממציאים עזרה לאחיהם). הם סיפרו מעשה מופלא. בתא הגאזים כרעה אחת הנשים ללדת. הילד נולד חי. ירו בו ורק הכדור השמיני המית אותו. על הרצפה נשאר כתם — לאחר האם והילד. אי-אפשר היה להדיח כתם זה לא בבנוזין ולא באמצעים אחרים. באו אפילו קצינים גבוהים, כדי לראות את זאת. לבסוף הוכרחו — מאין תח-בולה אחרת — לשבור את הרצפה. בענין זה הלכו גוססאות שונות. המאמינים הסבירו זאת בדרך נס, ואילו האחרים — באיזה תהליך כימי בלתי-ידוע.

הפתעה גדולה בחודש מרס 1943 היה הביקור של הימלר במחנה. מלובלין הביאו ליום זה 200 נשים. יומיים תחזיקו אותן בצריף מיוחד, כדי לערוך מהן אח"כ הצגת ראווה מיוחדת. בשלושה קרונות משור-ינים שוכנה הפמליא שלו עם מטה הקצינים הגבוהים. בתא-הגאזים קבוע היה למעלה אשנב, ובעדו יכול היה הימלר להסתכל בסיפוק בתוצאות פעולתו של הגאז החדש.

כשהגיעו בחורף מישלוחים ממינסק ומווילנא, ושלג עבה היה פרוש מסביב, — ציוו להתפשט ולדוץ ערומים למרחץ. הרוב קפא בדרך. העובדים במיון מצאו פעם בין המלבושים תינוק רך, בן חד-שים אחדים. האוקריינים השגיהו בכך, ואחד מהם הוריד על ראש התינוק 3 מהלומות.

באחד הימים הגיע מישלוח מביאלה-פודלאסקה. מבין החדשים בחרו ב-120 איש ואלה, יחד עם אנשי-המחנה, צריכים היו להטעין 34 קרונות מלבושים לגרמניה. את פני החדשים קיבל טור של גרמנים ואוקריינים, וכפפות-ברזל בידיהם. התעללו בהם במיוחד. אנשי-המחנה הקודמים יכלו לשאת את החבילות בכיוון אחד בהליכה אטית ובכיוון השני הוכרחו לרוץ. ואילו החדשים הוכרחו לרוץ בשני הכיוונים. היה זה בקיץ ולאחר זמן קצר אפסו כוחותיהם. אחד מהם ניגש לאיש-הגיסטאפו והפציר, שיירה בו. ואחריו ניגש גם בנו ועוד אחד-דיים, בסך-הכל 5 אנשים. איש ה.ס.ס. ציווה להביא תרופות, כגון: שמן-קיק, שומן, מישחות שונות וכד', ובמכות הכריח אותם לבלען. משהתחילו להקיא — סיבך אותם ברשת של חוטי-ברזל והכה עד לאבדן-ההכרה. אחר-כך קשרו את רגליהם, וכששבה אליהם הכרתם, תלו אותם כשראשיהם למטה. לאחר יסורים, שארכו שעות אחדות, הוציאו נשמתם.

מספרם של הגרמנים, אנשי-השירות במחנה, היה 30. החשובים שבהם היו: וואגנר — ספיס (אוסטריה), נוימאן — אונטרשטורמ-פיהרר, רוזה — אונטרשטורמפיהרר, גרישוץ — אוברשארפיהרר, גומלסקי — אוברשארפיהרר, קייס — אוברשארפיהרר, גטצינגר, בקמן — אונטרשארפיהרר, מילר.

מספר היהודים שעבדו היה כ-600. בחיים נותרו 37. פעם הבחין מוסר דו"ח זה בפועלים (מכרים), שהגיעו מן המחנה בבלז'יץ, שהוא ברח ממנו בשעתו, בשעת "אקציה" אחת. הדבר היה בימי 1943 במשלוח היו 620 איש. למפקד של המישלוח, הקאפו, שה-

יה מכונה Gouverneur היה כובע מיוחד — שני כוכבים על הכת-
פות, ולסגן — כוכב אחד. הכובע היה אדום, רקום. האנשים לא רצו
לצאת מתוך הקרונות, הם דרשו שיחסלום בו במקום. הגיסטאפו מיל-
אה בקשה זו וירו בהם — בקבוצות של 10 אנשים. והדבר נמשך כל
היום. בבגדי אחד מהם מצאו היהודים מכתב ובו כתוב: "עבדנו שנה
בבלז'יץ. איני יודע לאן מובילים אותנו עכשיו. אומרים, שלגרמניה.
בקרונות ישנם שולחנות לאכילה, קיבלנו לחם לשלושה ימים, שי-
מורים, יי"ש. אם כל זה אינו אלא כזב, דעו שגם לכם צפוי המוות.
אל תאמינו לגרמנים. נקמו את נקמתנו!".

מלים אלו הניעו את אנשי-המחנה לארגן את הבריחה.

עדותה של זלדה מטץ

ז. מטץ נולדה בשנת 1925 בסיידלישץ, סחוז הלם. לפני הסלחמח
היתה הלסירה.

בחודש אפריל 1942 הביאו לסיידלישץ כ-3000 יהודים
מצ'כיה. את רובם גרשו יחד עם יהודי סיידלישץ. עד החודש מאי
1942 המשיכו היהודים לעבוד בניקוז ואילו בחורף — בכביש. עד
זמן זה היו מקרים בודדים של רצח ושוד.

ב-18 במאי 1942 היה הגירוש הראשון. היהודים העובדים נצטוו
להתאסף בשעה 5 אחה"צ בשוק, ומשם הלכו למקום העבודה. את
שאר היהודים, ז.א. זקנים, ילדים, לא-עובדים גרשו לסוביבור.
בסוביבור — המיתו את המגורשים. לאחר ההרעלה בגאז קברו את
גויותיהם.

היהודים שנשארו בסיידלישץ המשיכו לעבוד במשך כל הקיץ
בעבודות ניקוז. קבוצה אחרת עבדה בסלילת כביש. ההשגחה בשעת
העבודה היתה בידי פולנים. יחס המשגיחים ליהודים היה בדרך כלל
רע.

סיידלישץ נמצאת 50 ק"מ מסוביבור. הגיעו אלינו שמועות,
ששמה מביאים את היהודים מערים שונות ושורפים אותם. האכרים
סיפרו, שהאש נראית במרחק 15 ק"מ. ידענו שצפוי גם לנו סוף כזה.
ב-22 באוקטובר 1942 באו מחלם אנשי ס.ס., שהכריזו על סיידלישץ

כ"טהורה מיהודים". את כל היהודים צריך היה להעביר לוולודאבה, ל"מדינת יהודים" כביכול. תמורת סכומי כסף גדולים, שניתנו לגרמני הולצהיימר, הצליחה מועצת היהודים להעביר 800 יהודים לסטאב, מקום שם היה מחנה-עבודה. את שאר היהודים שלחו לוולודאבה, ומוולודאבה לסוביבור.

אני יחד עם כל המשפחה הצלחנו לעבור לסטאב. עבדנו בניקוז 12 שעות ביום. אוכל קיבלנו כדלקמן: בבקר ובערב קפה מר, בצ"הרים מרק ו-0.25 ק"ג לחם ליום לנפש. היהודים, שגרו עד עתה בסטאב, גורשו לסוביבור ואנו תפסנו את מקומם. גרנו בטחנה. היה צר מאד ומלוכלך. התחילה להתפשט מגפת טיפוס-הבהרות. בסטאב עבדנו חדשיים. המפקח על העבודה הולצהיימר, גרמני במדי אורז-חיים, רימה אותנו בהבטיחו שלאחר 20.000 מ' מעוקבים של "ניקוז" נחזור הביתה. לאחר מילוי המכסה שלחו אותנו לסוביבור. מסטאב לסוביבור היה מרחק של 42 ק"מ. לרשותנו היו 150 עגלות ו-800 איש הוכרחו לעלות עליהן. שמרה המשטרה השחורה האוקריינית יהודים ברחו — את הבורחים הרגו תוך כדי ריצה.

בערב הגענו לסוביבור. אחד-אחד נכנסנו למחנה. המחנה היה מואר בשפע אורות ע"י מנורות-חשמל. את הגברים סידרו בצד ימין, את הנשים בצד שמאל. האוברפיהרר וואגנר בחר בשלשה גברים ובאשה אחת, וזו האחרונה צריכה היתה לבחור ב-11 נערות היודעות לסרוג. היא בחרה ב-15, ובתוכן גם בי. אותנו הביאו למחנה היהודי, ואת שאר הנשים — לתאי-הגאז. עברנו דרך גדרות תיל, הכניסו אותנו לצריף ריק. הופתענו לשמוע צלילי מוסיקה. בשעת בואם של משלוחים הכריחו את התזמורת היהודית לנגן.

כל המחנות של סוביבור תפסו שטח של ק"מ 1 בערך.) כל הכיכר היתה מוקפת 3 גדרות של תיל דוקרני, בגובה של 2 מ'. השטח שבין הגדרות היה זרוע מוקשים. מצד מזרח (צד היער) היתה מעבר לגדר תעלה עמוקה מלאה מים.

על פני שטח כל המחנה היו 5 חלקים נפרדים, שכל אחד מהם היווה חטיבה מיוחדת, והיה מוקף שלש חומות של תיל דוקרני בגובה 2 מ'.

המחנה מס' 1 היה תפוס ע"י האדמיניסטרציה הגרמנית והאוקריינית. היו כאן בתי מגורים מעץ. התיל מסביב היה לשם בטחון עצמי. האיש החשוב ביותר במחנה היה ראש-פלוגת-הסער (את שמו

איני זוכרת), ואחריו שפיץ, וואגנר, פרנקל, ניימאנד, רוסט, גריישוץ, גומרסקי, גצינגר, קונרד, האחים וולץ, פטלאנד, מיכל, פייס, באואר, שטויבל, ריכטר ואחרים. מספר האוקריינים היה בקירוב 400. קראו להם בשם הפרטי, למשל: איוואן, וולודיה. זוכרת אני את שם המשפחה קלאט. לגרמנים היו דירות מחוץ למחנה. לשרות הובאו מדניי-פרופייטרובסק נערות אוקרייניות צעירות בריאות, שהוכרחו לגור במחנה. המשטרה השחורה האוקריינית (500 איש) חייבת היתה לגור בתוך המחנה, אבל נהנתה מחופש-תנועה, ויכלה לבוא במגע עם האוכלוסיה האורחית. המחנה השני גם הוא היה מוקף תיל. בו נמצאו החדרים לפשיטת הבגדים, המחסנים, וחדרי-המיון. איש לא גר שם. שם נמצאו גם המשרד והקופה. שם השאירו ההולכים למוות את חפציהם — כסף ותכשיטים. אנו היינו באים לשם אח"כ, כדי לסדר חפצים אלה. במשרד עבדו גרמנים, שרשמו את היהודים שהיו מגיעים. במחנה השני היה גם משק בשביל הגרמנים של המקום. היו שם פרות, סוסים, שפנים, תרנגולות, אוזים, ברווזים וכד'. במשק זה עבדו יהודים מן הקבוצה שלנו. במחנה השלישי היו תאי-הגאז ובית-המשדפות. מחנה זה ראינו רק מרחוק. במחנה זה עבדה קבוצה מיוחדת של יהודים (200) שלעולם לא התראינו אתה, אבל ידענו יפה את המתרחש שם.

בצריפים של המחנה מס' 4 היתה גרה הרזרבה של המשטרה השחורה האוקראינית. המחנה החמישי, שנקרא מחנה נודד (הצפון) נבנה על ידינו, ובמשך כל זמן המצאנו שם לא גר בו איש. אנו גרנו במה שנקרא מחנה-היהודים, שהיה סמוך, באופן בלתי-אמצעי, למחנה הגרמני מס' 2. אף הוא היה מוקף במיוחד תיל דוקרני. כשבאתי לסוביבור היו שם כ-200 יהודים. בשעת בריחתי היו במחנה כ-500 יהודים. יהודי המחנה שלנו עבדו בבתי-מלאכה לסנדלרות, חייטות, מסגרות וכיו"ב, במיון החפצים, בבנין המחנה החמישי.

גרנו בצריפים, הגברים לחוד והנשים לחוד, אבל יכולנו לבוא במגע, המיפקדים היו משותפים. המזון שקבלנו היה גרוע ביותר. גנבנו אגב המיון חפצים וכסף וקנינו מזון מאת האוקראינים (לאו-קראינים לא היתה דריסת-רגל אל החפצים). אם מישהו נתפס בגניבה נלקח לקרימטוריום. על העבירה הקלה ביותר ענשו ב-25 מלקות. האיש שהטיל את אימתו על כל המחנה היה וואגנר. הוא היה מאושר למראה דם-אדם. יום-יום היה מוכרח לרצוח מישהו במו

ידינו. הגרמנים היו מכים אותנו בשעת העבודה ודרשו פריון-עבודה רב.

אני כשלעצמי עבדתי בסריגת גרבים. כשהגעתי לסוביבור, ז.א. ב-22 בדצמבר 1942, כבר היו תאי-הגאז והכיבשן פועלים. המישלוחים הגיעו לעתים תכופות מאוד, אבל לא באופן שיטתי. לעתים היו במשך שבוע 2 מישלוחים, לעתים שנים ביום אחד. במשך כל הקיץ שנת 1942 היו מגיעים מישלוחים של יהודים צ'כיים, ומזמן לזמן היו באים מישלוחים מפולין, בעיקר מגאליציה. באביב 1943 הגיעו מישלוחים מצרפת, הולנד, בלגיה, רוסיה. לסוביבור היו מביאים אך ורק מישלוחים של יהודים. אמרו, שבסוביבור הושמדו למעלה משני מיליונים יהודים. אני יודעת, שבחודש מרס 1943, חגגו הגרמנים, מאנשי השירות בסוביבור, חג לכבוד השמדת 1.000.000 יהודים.

את היהודים הפולנים והרוסים הביאו בקרונות-משא, את היהודים מחר"ל — בקרונות נוסעים. היהודים הפולנים ידעו את הצפוי להם ושאלו כמה זמן נמשך הדבר. היהודים ממערב-אירופה לא ידעו כל-עיקר לשם מה הוסעו. יהודי חו"ל, לאחר שהתרחקו מן הקופה ומאשנב ההרשמה, היו חוזרים פעמים אחדות, כדי להוכיח, אם הם זוכרים בדיוק את מספר ההרשמה, כדי שיוכלו לקבל בחזרה את חפציהם לאחר ה"מרחץ".

כשמישלוחים הגיעו, היו מעמידים את הקרונות במסילה צד-דית. האנשים יצאו מתוך הקרונות, בשאתם את החפצים. החולים הוסעו בקרונות אל המרפאה. שם המית אותם ד"ר גומרסקי (גרמני) ביריית אקדה. הבריאים עברו דרך המחנה השני אל מחסני המיון. בצריפים מיוחדים הניחו את החבילות. את הגברים הפרידו מעל הנשים. הילדים יכלו להצטרף גם אל הגברים וגם אל הנשים. בצריפים אחרים היו מוכרחים להתפשט ולסדר את הבגדים לפי סדר קבוע (כתנות לחוד, שמלות לחוד וכד').

לקופה היו ניגשים ערומים. כאן מסרו את הכסף, תכשיטים וחפצים יקרי-ערך. הגרמנים נתנו אז מיספרים מפת, או מיספר בע"פ, כדי שאפשר יהיה בדרך חזרה לקבל את החפצים והכסף. אח"כ נכנסו לצריפים שבהם גזזו את שער הנשים, ובאחרונה ל"בית-המרחץ", ז.א. לתא-הגזים. היו מחניקים בכלור. לאחר 15 דקות היו הכל חנוקים. בעד אשנב היו בודקים אם הכל כבר מתו. אח"כ היתה

נפתחת הריצפה באופן אוטומטי. הגויות היו נופלות לתוך הקרוניות; שהיו עוברות דרך תא-הגזים ומובילות את הגויות לכיבשן. לפני השריפה היו מוציאים את שיני-הזהב. הכיבשן — היה זה מוקד עצום עם שבכת ברזל תחת כיפת השמים.

בסוף הקיץ של שנת 1943 ראיתי מישלוח של יהודים ערומים, שביניהם היו מתים מרובים מאוד. הילכה שמועה שהמשלוח הוא מווארשה.

בסוף הקיץ 1943 בא לסוביבור הימלר. כדי להראות לו את זריזות-הפעולה של מחנה ההשמדה, הביאו ממחוז לובלין, מליפובה 7.500 נערות צעירות, נאות, שהושמדו לעיניו. הימלר עמד כל הזמן ליד האשנב, הציץ לתוך תא הגאז והתענג למראה היהודיות הנחנקות בגאז. היה נוכח גם בשלבים הבאים של ההתעללות בגויות. הימלר שהה במחנה שעתים. לאחר הביקור של הימלר התחילו מגיעים באופן שיטתי מישלוחים מבלגיה ומהולנד. הגרמנים אמרו, שיש עוד להביא רק את יהודי אנגליה.

בסוף ספטמבר 1943 חדלו להגיע מישלוחים. בקיץ 1943 התחילו שני יהודים פולנים לארגן מרד. הגרמנים, אם מתוך חשד, אם כתוצאה מהלשנה, העבירו אז לקרימטוריום 72 יהודים הולנדיים. שני המ-ארגנים ברחו לאחר ימים מיספר, בליל גשם (או עדיין לא היה המח-נה זרוע מוקשים). בעוון שני יהודים אלה נורו עשרים. כל ההכנות למרד חדלו.

באותו קיץ עבדו 40 יהודים (ברובם פולנים) בבירוא היער. בשעת העבודה הלכו יהודים אחדים מקבוצה זו, בליווי שוטר, להביא מים. בסכין המיתו את השוטר וברחו על נפשם. השאר, בראותם שחבריהם אינם חוזרים, הבינו, שהפעם הצליח בידם (הדבר היה קבוע מראש), והתחילו בורחים אף הם. 11 יהודים נמלטו, את השאר תפסו והביאו למחנה. לעינינו ירו בהם. מנהל-המחנה פרנקל התרה, שגם לנו צפוי גורל דומה, אם גם אנו ננהג כמוהם.

פעם, ביוני או ביולי 1943, העירו אותנו במפתיע למיפקד, ב-12 בלילה. אמרו שיש למנות אותנו, כיון שאחד מאתנו ברח. חצי שעה מנו אותנו. הקיפו אותנו אוקראינים עם מכונות יריה. דחקו אותנו לתוך מעגל, שהלך הלוך וצר. הלילה היה אפל מאוד ואנו שמענו קולות יריה. למחרת אמר לנו פרנקל, שבלילה התנפלו שודדים על

המחנה. מפי האוקראינים נודע לנו, שפארטיזנים התקרבו למחנה וכבר חדרו לכיכר המחנה השלישי, אבל הגרמנים הבחינו בדבר בעוד מועד והדפו את התוקפים.

כל הקיץ של שנת 1943 הכינו את מחנה נורד (צפון). בנינו בונקרים, סדנאות, צריפים. הגרמנים החישו מאוד את השלמת המחנה. מחנה זה נשאר ריק לחלוטין גם לאחר שהושלם. אנו שערנו, שמחנה זה נועד בשביל צבא.

במחנה שלנו היה מיספר היהודים בין 200 ו-600 (שליש מזה נשים). מן המישלוחים החדשים היו הגרמנים מעבירים יהודים מיספר אלינו, ומן הקבוצה שלנו היו מעבירים אחדים לקרימטוריום. בקיץ 1943, בשעת בנין מחנה נורד, ארגנו הגרמנים פלוגת-עונשין. כל אחד מאתנו, שנאשם בעבירה קלה כלשהי, הועבר לפלוגת-העונשין. כאן ארכה העבודה יום שלם, ללא הפסקה, וכל עבודה נעשתה אגב ריצה (טילטול קורות, פסי-ברזל וכו'). איש לא חזר חי מפלוגת-העונשין, (הושמדו 40-50 איש).

בסוף ספטמבר 1943, בצהרי-יום, הקיפו אוקראינים את כל המחנה. על כל מיגדלי-התצפית עמדו גרמנים ובידם מכונות-יריה. לאחר זמן מה שמענו יריות, שבקעו מתוך המחנה השלישי. בשעת המיפקד הודיע לנו פרנקל, שיהודי המחנה השלישי אירגנו נסיון-בריחה ולכן נורו כולם. לאחר מכן נודע לנו מפי האוקראינים, שהיהודים, שעבדו בתאי-הגאז, חפרו מנהרה למן צריפי-השינה ועד אל מתחת לגדרות התיל. החפירה כבר עמדה להסתיים, אבל גילו אותם. לאחר שהמיתו יהודים אלה, חיסלו הגרמנים מטעמים לא ידועים לנו את הקרימטוריום ואת תאי-הגז (אמרו, שהסידורים היו עברו לאיטליה).

הרגשנו, שכבר אין עבודה בשבילנו, שבכל יום יקיץ הקץ גם עלינו. התחלנו מתכנים תכנית בריחה. חשבנו כל הזמן על הבריחה. בהתאספנו לעבודה היינו מציעים תכניות שונות, כגון: להצית את המחסנים, לנצל את המהומה ולברוח, או שאולי שמצחצחי-הנעלים יהרגו בשעת-עבודתם את הגרמנים הישנים. התכניות לא נתגשמו. מכיון שלא נמצא איש שיטול על עצמו את האחריות לאירגון הקשר. היהודים הגרמנים וההולנדיים לא לקחו חבל בתכניות אלו. לאחר שנורו 72 היהודים ההולנדיים והעובדים בתאי-הגאז לא האמינו באפשרות של בריחה. טענו שגם אם הנסיון יצליח, לא ימצא

אחר-כך מקום-מפלט. היהודים הפולנים והרוסים הכינו את תכנית-הבריחה בעצמם. תחלט: להרוג את הגרמנים (מיספרם היה 15-16), להסתיר אותם, ללבוש את מדיהם, לתפוס את הנשק, לאסוף את היהודים ולהוציא אותם אל מחוץ למחנה, כאילו הלכו לעבודה. מספר האוקראינים היה 400. להרוג את כולם היה מן הנמנע. צריך היה להרוג רק את העומדים באותן המשמרות, שמן ההכרח היה לנו לכבשן.

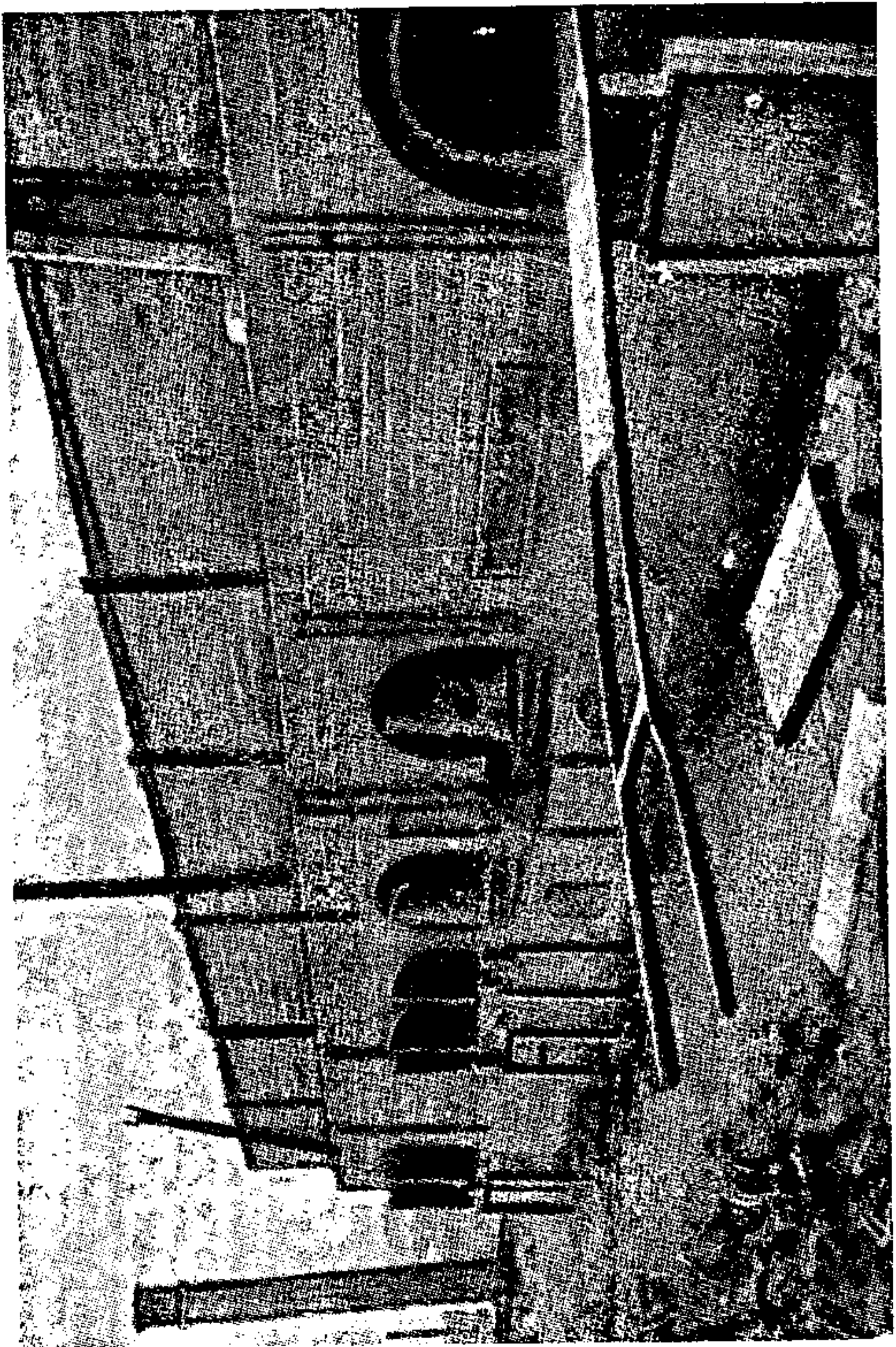
המארגנים העיקריים של ההתמרדות היו: סאשקה, יהודי מרו-סיה, פוליטרוק לשעבר בצבא האדום וליאן פלדהנדלר מז'וקיבקה, מחוז קראסניסטאב. ב-14 באוקטובר, ב-4 אחה"צ, צריך היה להתחיל. החייטים, שעבדו בשביל הקצינים הגרמנים (היו שם 6-7 יהודים), הרגו בגרזן את האונטרשטורמפיהרר נימנד. הזמינו אותו לבית-המלאכה, ל-4 אחה"צ, כדי למדוד לו חליפה. זרו לו בעיניו קומץ חול, ובגרזן הלמו בראשו. באופן דומה נהרגו ע"י הסנדלרים (שעבדו בשביל האוקראינים) האוברשארפיהרר גריישוץ והשומר האוקראיני קלט, שבא לחפש את גריישוץ. הסנדלרים, שעבדו בשביל הגרמנים, הרגו באופן דומה את השארפיהרר קונראד. הקבוצה שעבדה בהקמת צריפים (20 איש) הרגה את שארפיהרר (שמו אינו זכור לי). במחסנים הרגו את וולף, במשרד את ברקמן ושטויבל. בסך הכל הרגו בגרזנים 13 גרמנים.

בשעה 5 היה כרגיל נערך המיפקד. לפי התכנית צריכים היינו לבוא למיפקד, והבחורים שלנו לבושי מדים גרמניים צריכים היו להוציא אותנו. ב-5 נוכחנו לדעת, ששלושה גרמנים עוד היו בחיים: פרנקל, ריכטר ובאואר. באנו אל מיגרש המיפקד. סאשקה הרעים בקולו: "לנשק, והשאר לגדר התיל!". האוקראינים עמדו מיד על הנעשה והתחילו להמטיר עלינו יריות. החוטים כבר היו מנותקים. כולנו ברחנו, ובידי אחדים היה נשק. רבים מאתנו נפלו ע"י כדורי האוקראינים וע"י התפוצצויות בשדה המוקשים. כל היהודים נשאו רגליהם לברוח. לאחר השיחרור נתברר, שרק 30 אנשים נשארו בחיים. אלה שהצליחו להמלט על נפשם מן המחנה, — או שנפלו במלחמת הפארטיזנים או שנרצחו בידי N. S. Z. (*), אני בקשתי מפלט אצל אכר, מכרי מאז, ושהיתי אצלו חדשיים. באמצעות האכר הזה השגתי ניירות אריים וכארית עברתי ללבוב.

(* הארגון הצבאי הפולני הלאומי, שנחפר ע"י ממשלת סוליו בלונדון.

ערימת - בעלים במחנה מיידאנק

כיבושן במיזאנק